

Fornsalens kyrkliga medeltids-avdelning åter öppnad

Av JOHNNY ROOSVAL

IV.

Gotik, realism, renässans.

Trappkyrkan och läktaren.

Några huvudpjäser ur den grändösa övergångstidens skulptur såg vi i Trappkyrkan: Hablungbo-crucifixets Kristi lekamen hängande på murytan nr 2 och Hårsne tronande madonna i en nisch i samma mur nr 2 och dessutom glasmålningar av Dalhemsskolans alla mästare från omkr. 1225 till omkring 1280. Men i trots av dessa skatter är det det gotiska som förhåller sig i salen. Till vänster om Hablungbo-crucifixet står, fritt på en bjälke i arkaden, Domkyrkans staty av Frälsaren i triumferande stående ställning. Över den nakna kroppen är den röda manteln kastad som en kunglig skrud. Se honom bakifrån för att märka tygeta stolta drapering!

Den uppstånne Kristus från Domkyrkan. Unggotisk stil.

Till intrycket bidrar att Han ensam bland Trappkyrkans heliga har bevarat sin färg och sitt guld från 1200-talet. Han allena har livets färg, de andra är brungrå skuggor ur soklernas grav. Vi kunna dessutom i tankarne tillfoga övre hälften av glorian och en nu helt förlorad segerfana. Stolthet och glädje åt det återvändande livet är ett kärt motiv i vår gotik. Se uppstånningen i fönstret nr 5, just till höger om den arkad vi tala om.

Burs-rutan av Lye-mästarens verkstad! Och se i Meukowska gotiska rummet akvarollen efter Uppstånningen i Lye, lik, men överträffande Burs; och framför allt Alskog-Uppstånningen. Ett urgotiskt verk av Alskogarn men med infällt huvud av något senare datum av "Alskogrestaurationen". Och slutligen just denne mästares Uppstånning i Sundre, nu förlorad, men vars Kristus-huvud är återfunnet och nu utställt i en av bordmontrerna med glas-fragment (i travé 4 norra monter). Ja i alla dessa är något av samma anda.

I nischen på inre (västra sidan) av muren nr 3 stå andra gotikens koryféeer, främst är att nämna Ojamadonna. Hennes ursprungliga vis å vis som sörjande vid det mäktiga Ojaskrucifixets fot, den unge Johannes, måste ha varit lika skön, han är borta, väl för evigt, han lär martyriserats med pilbågeskjutning av ungdomen i Oja prästgård för ett halvt århundrade sedan, där han stod i trädgården. Madonnan har händelsevis räddats. Hon är visserligen vanställd genom en mörk kaffesurrogat-färgad övermålning, men eljest intakt. Hennes distingerade hållning, drottninglika växt och i skålförmigt knippade, smala trianglar lagda draperi summerar sig till en skönhet, som förskäffat henne kännarens gillande och dessutom rent av popularitet. Populariteten har tyvärr medfört en flod av kopior i liten skala, av vilka de flesta exemplaren utgöra en mycket missförstådd tolkning. Liksom Notre Dame's 1300-talsbild i Paris har intrycket av detta betydande konstverk banaliserats. Om övermålningen blir sakkunnigt borttagen skall hon kanske tråda in i ett nytt existensskede. Fornsalen torde då böra sätta vissa gränser för försäljning av plastiska reproduktioner. (Då, om icke förr!).

Hon och domkyrkans Kristus representera den raklinjiga, spröda och dock starka ungotiska stilen av fransk härkomst. Vid sidan om henne, norr om arkaden ses två höggotiska verk draperade i mjuka kurvor med ringlande fallar: en blåkopp från Hejde, en apostel från Vallstenen, som båda exemplifierar den höggotiska stilen i 1300-talets början av mer eller mindre direkt fransk ursprung, liksom arkitekturen i Sverige då byggda huvudhelgedom, katedralen i Uppsala.

I mur nr 1 nordliga nischen stod en barsk herre med krigiskt heliskägg, råbarkad, kantig. Argshet, nästan råhet är hans kännetecken. Han är ett fenomen på kanten av den realismens väg som väljer genom konsten på 1300-talet,

börjande med Giotto i Italien omkr. 1300, något senare i Frankrike och England, ännu något senare i tyska områden och i Norden. Adjo med gotikens skönkuvighet. Därför är stilens namn contragotik.

Drottning Margaretas helgon (slutet av 1300-talet) berömda sig om en gentleman-lik dräkt och uppsyn. Det är också tiden för skräddarekonstens vaknande till självständig skaparkraft. Se St Olof från Hejde på podiet invid muren åt Strandgatan, se hans livrock, den är icke ett stycke påhängt tyg, den är skuren, taillé på franska. C'est l'époque du tailleur qui commence. Bekräfta denna iakttagelse genom en blick in i läktarens område, på altarskåpet från Sundre, dess Sankt Göran! Skräddare och rustningsmed tillaminans ha skapat ett hölje för den lille draködaren, som säkerligen ansågs praktfullt ständsmässigt för en högboren riddare av den Tyska Orden, som då härskade i Sydösteuropa och även nupit till sig Gotland. Det är Margaretestil, omkring år 1400.

Fjortonhundratalet karakteriserar i. o. Läktaren. Det är fattigt i jämförelse med konsten i Storhetstiden, i Trappkyrkan. Det är också en viss magasinsteknik i uppställningen. Hellre än att helt gömma undan det som icke fick plats i egentlig, väl-belyst mening, har jag radat upp den blygsammare 1400-produktionen utmed murarna, där det sig göra lät, i syfte att visa vilket behov av konstnärligt uttryck dock även den fattiga tiden hade. Bilderna krympa ihop till dvärgskala, formerna förenklas, Kristus, Maria och Birgitta gå ut som Epaartiklar i kyrkorna. Men de kunna icke undvaras. Över denna rörande bilighetsproduktion (som icke saknar sin konstnärliga halt, för dem som kan se, liksom när man lysnar) höjer sig en mera påkostad, yrkes-skicklig konstfärdighet här och var i kyrkorna, väl tillfälliga donationer av folk med nordtyska förbindelser. Ett vackert prov på Lübeck-konst från omkr. 1400 är den vänligt mysande kruslockskäggige apostel från Gothem, vars gyllene mantel lyser helt överklassmässigt bland många färglösa fattiga gotlandsfränder å omse sidor utmed läktarerummets nordmur. Jag har feldaterat honom till c. 1500, ganska oförlåtligt, i min skulpturbok av 1925. Två lärde faste min uppmärksamhet på misstaget, dr Heise, fordom chef för Lübeck-muséet, avlägsnad därifrån av Hitlerregimer, samt fil. lic. Samuel Hedlund. Båda ansågo honom 40 år äldre. Så är sanningen och jag attribuerar honom nu till Lübeck-mästaren Stenrath, 1400-talets mitt, som också skulpterat huvudpartiet av Vadstenas stora Birgitta-altare.